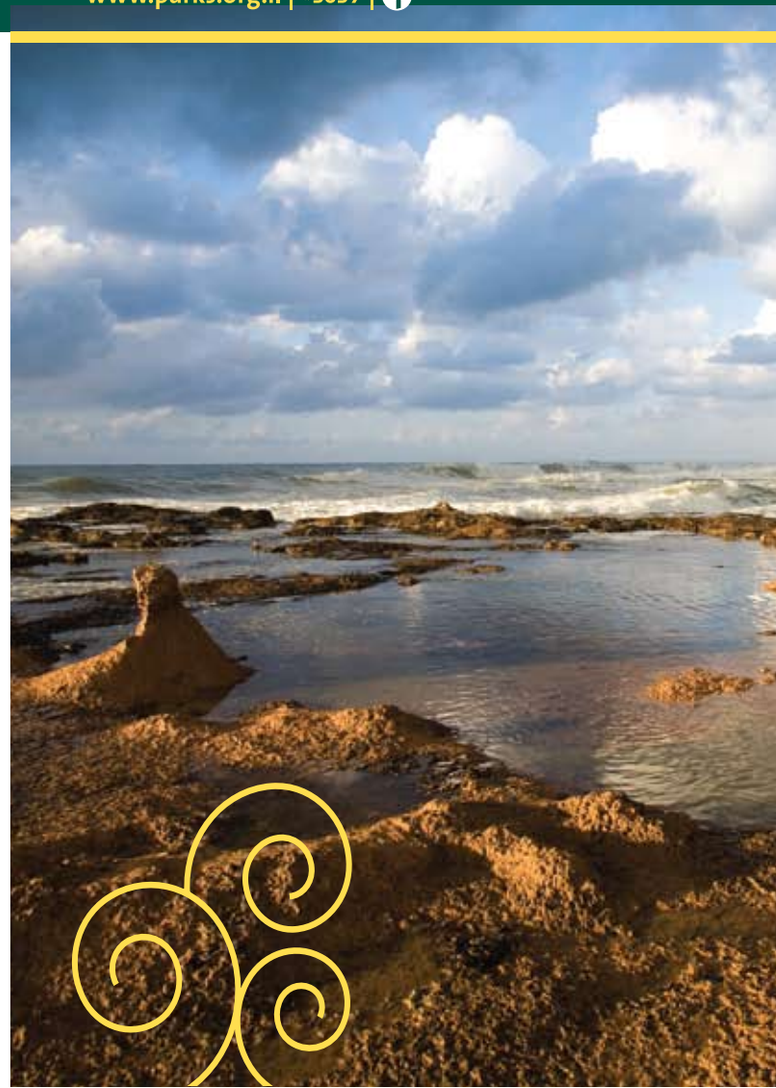
רשות הטבע והגנים

גן לאומי
אכזיב

בן אדם למקום

*3639 | www.parks.org.il

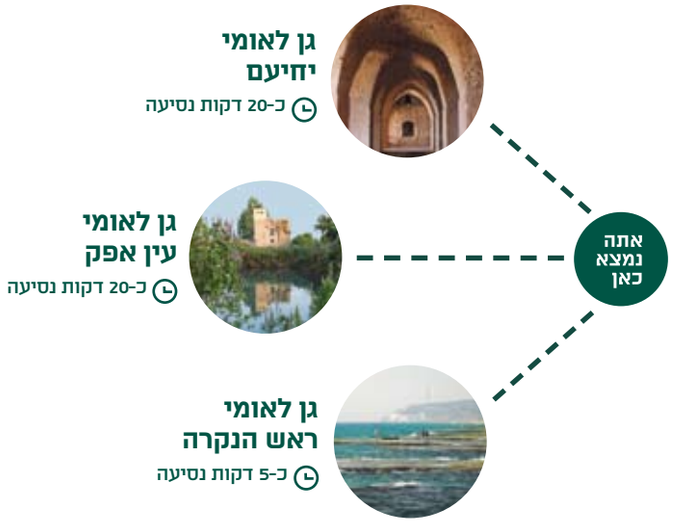

משתלם לצאת לטבע

רכשו עכשיו מינוי וטיילו חינם
כל השנה בשמורות הטבע
ובגנים הלאומיים

אתרים נוספים בקרבת מקום:

*3639 | www.parks.org.il

גן לאומי אכזיב, טל': 04-9823263

מבקרים יקרים,

בעת שהותכם בחוף הצפוני,

אנא שמרו על כללי ההתנהגות הבאים:

- הפגיעה בערכי טבע אסורה!
- הדיג אסור, למעט דיג בחכות מקל מהחוף בלבד!
- הירידה בכלי-רכב ממונעים מהדרך הסלולה אסורה! אנא, החנו את מכוניותיכם רק במקומות המיועדים לכך!
- הרחצה אסורה!
- הבערת אש אסורה!
- השהייה בחוף בין החודשים מאי לאוגוסט (עונת ההטלה של צבי-הים) אסורה משקיעת החמה ועד זריחתה!
- בכל עונות השנה הים הנו שטח צבאי סגור בשעות הלילה.
- המרחב הימי מאזור הנקרות ועד קילומטר אחד דרומה - הוא שטח צבאי סגור. השחייה והצלילה בתחום זה אסורות!
- השתמשו במתקני האשפה שעל החוף ושמרו על הניקיון.
- יש להישמע להנחיות השילוט ולהוראות הפקחים. שימו לב, בגן לאומי אכזיב, הנחיות ההתנהגות שונות.

בגן לאומי אכזיב ניתן לבקר לשהיית יום בשטחי הנופש הפעיל.

באתר ניתן ללון בחניון לילה ללינת שטח, בתאום מראש.

רשות הטבע והגנים מפתחת חניון לילה וחוף רחצה נוסף בחלק הדרומי של הגן הלאומי (קלאב מד לשעבר).

המתחם הדרומי כולל אפשרות לשהיית יום, קמפינג בחניון קרוואנים, לינה בבונגלוס, לינת שטח בציוד עצמי (פרטים נוספים לגבי החניון הדרומי בקופת הגן, או באתר האינטרנט).

חוף הרחצה פתוח בעונת הרחצה הרשמית מא' באייר ועד שמחת תורה, כל ימות השבוע.

שעות כניסה: אפריל-אוקטובר 8:00-17:00,
למעט יולי-אוגוסט 8:00-19:00.

טל' 04-9823263, פקס 04-9522181
דואר אלקטרוני: gl-achziv@npa.org.il

כתיבה: יעקב שקולניק; **עריכה לשונית:** נועה מוטרו;
צילומים: ארכיון הרשות, רשות העתיקות;
מפות: אביגדור אורגד; **הפקה:** עדי גרינבאום;

© רשות הטבע והגנים

ברוכים הבאים
לגן לאומי אכזיב

החוף והמים

רק חמישה קילומטרים של חוף מפרידים בין רכס הסולם - הקצה הצפוני של החוף הישראלי - לבין תל אכזיב. ברצועת החוף הצרה, שרוחבה אינו עולה על 200 מטרים, ובקטע הים שממערב לחוף, מקובצים מגוון נופים, ערכי טבע ואתרי מורשת בשיעור שאין דומה לו. יש כאן נקרות, מערות תת-מימיות ורכסי כורכר, שבהם גדלים צמחי חוף נדירים; יש קניון תת-מימי ושפכי נחלים; יש עולם חי מיוחד בסלעי החוף ואתרי הטלה של צבי-ים; גם את שרידי תל אכזיב תוכלו למצוא כאן. המקורות ההיסטוריים והארכיאולוגיים מצביעים על ישובים מהתקופה הכנענית, הישראלית, הפרסית, ההלניסטית, הרומית והצלבנית. כיום ישנם כאן חופי רחצה ולצדם אתר הנצחה - זכר לעוז רוחם של מי שלחמו על הקמת מדינת ישראל.

אין פלא, אפוא, שבמרחב המצומצם הזה, קיימים חמישה גנים לאומים ושמורות טבע: גן לאומי אכזיב, גן לאומי ראש הנקרה, שמורת טבע חוף ראש הנקרה, שמורת טבע ים ראש הנקרה ושמורת טבע איי חוף ראש הנקרה.

גאוגרפיה

רכס הסולם תוחם את מדינת ישראל מצפון. קו הרכס מציין את הגבול בין ישראל ללבנון. ההר בנוי מסלעי קירטון וגיר רכים, בעלי צבע לבן בהיר. רכס הסולם צונח בתלילות מערבה, היישר אל הים, ויוצר מצוק מרשים בגובה 70 מטרים. מכיוון שההר חוצה את כל מישור החוף לרוחבו, הוא הקשה על המעבר מצפון לדרום. לפיכך, מסילת הברזל ללבנון "התגברה" על ההר באמצעות מנהרה חצובה. כיום המנהרה חסומה ואתר ראש הנקרה, שבו מבקרים בנקרות, עורך בה מיצג אור-קולי.

החוף בנוי מכמה רכסי כורכר נמוכים ומקבילים העוברים לאורכו של החוף. הרכסים נקטעים על-ידי ערוצי הנחלים כזיב, בצת ושעל. בשפכי הנחלים נוצרו מפרצים קטנים וחוליים. הרכס המערבי ביותר שקוע בים כקילומטר מהחוף, והוא מציין קו חוף קדום, שהוצף לפני כ-5,000 שנים. איי ראש הנקרה ואכזיב הם פסגות הרכס התת-ימי הבולטים מעל למים. נחל כזיב, הנשפך לים מצפון לגן לאומי אכזיב, יוצר בתוך הרכס קניון תת-מימי, יחיד מסוגו בחופי ישראל. קו החוף עצמו מאופיין במצוק כורכר הנושק לים. בליית הכורכר יוצרת מפרצים קטנים וציוריים.

גן לאומי אכזיב

בגן אזור נופש פעיל, חניון לילה וחניון יום, שטחים ציבוריים הכוללים חורשות צל, שולחנות פיקניק וברזיות, מקלחות, שירותים.

בעונת הרחצה מופעלת תחנת עזרה ראשונה ושירותי הצלה.

גן לאומי אכזיב משתרע על-פני 450 דונם (כולל השטח הפתוח).

המסגד העתיק

תולדות אכזיב

בתחום הגן הלאומי שכנה העיר אכזיב. היישוב, שנוסד בתקופה הכנענית התיכונה (מאה 18 לפסה"נ), ניצל את ביצורו הטבעי של המקום: הים תוחם את התל ממערב, מפרץ טבעי תוחם אותו מדרום וערוץ נחל כזיב - מצפון. ממזרח לתל חפרו תושבי העיר חפיר, שחיבר את נחל כזיב עם המפרץ. ממזרח ליישוב נבע מעיין.

חשיבותו הרבה של היישוב במקום נבעה מהיותו עיר נמל ותחנת דרכים על "דרך הים", שעברה לאורך החוף. המתיישבים הראשונים העמיקו את אפיקו של נחל כזיב ועשו אותו למעגן. כדי למנוע את סתימת המעגן בסחף הנחל, הם סכרו את האפיק במעלהו והעתיקו את שפך נחל כזיב צפונה. הנחל נשפך לים דרך פרצה מלאכותית שנחצבה מצפון ליישוב ברכס הכורכר. כתוצאה מכך האפיק המחודש השתלב במערך הביצורים של האתר. אכזיב נזכרת במקרא כעיר כנענית, שבני שבט אשר לא כבשוה - עדות לחוסנה: "אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון ואת אחלב ואת אכזיב..." (שופטים א, 31). בתקופת מלכי ישראל השתלטו הפיניקים על האזור, והם פיתחו את נמל אכזיב, ששימש להם בסיס חשוב במסעות המסחר הימיים שלהם. מקורות אשוריים מדווחים על כיבוש העיר בידי סנחריב במסעו השלישי לפיניקיה ולארץ ישראל (701 לפסה"נ). מצבות אבן הנושאות שמות עבריים מתקופה זו התגלו באכזיב, כגון: "זכר מלך ועבד שמש בן...". בתקופת המשנה נקרא המקום כזיב, או גזיב. על-פי המקורות (תוספתא תרומות ב, יג) היה כאן בית-כנסת, שטרם נתגלה. תושבי המקום עסקו בחקלאות, בדיג ובספנות. ענף כלכלי מיוחד, אופייני ליושבי ערי החוף, היה הפקת צבעי תכלת וארגמן מחלזונות ימיים. צבעים אלה היו יקרי-ערך בימי קדם.

בתקופה הצלבנית נקרא המקום קסל אינברט (אימברט), על-שם האביר הומברטוס דה פאצי, שקיבל את המקום לרשותו מידי המלך הצלבני בלדווין הראשון (1104 לסה"נ). הסולטן הממלוכי בייברס כבש את אכזיב בשנת 1271. מאז היה כאן כפר קטן בשם א-זיב, ששמו שמר על צליל השם של היישוב הקדום. נראה כי בתקופה זו עברו התושבים להשתמש בנמל שנמצא במפרץ שמדרום לתל, שנודע בערבית בשם מינת א-זיב (נמל אכזיב). רוב השרידים שנראים כיום בשטח, כולל מבנה המסגד, נותרו מן הכפר הערבי הנטוש א-זיב ומהמבצר הצלבני שהיה כאן.

צלמית חרס של אשה לשה בצק מאה 6-8 לפנה"ס

מסביב לאכזיב נחפרו בתי קברות אחדים, והתגלו בהם ממצאים רבים - צלמיות, מצבות, קנקני אגירה וכלים מיובאים מארצות שכנות. בין הממצאים גם כלי חרס צבועים בצבע אדום, ומלוטשים באובניים בצורה מיוחדת, תופעה שהעניקה להם את השם "כלי אכזיב". החציבות הרבות הנראות מסביב לאתר, חלקן בסלעי הים ואף באיים, הן ברובן מחצבות, שמהן הפיקו אבני בניין. נחצבו גם ברכות לגידול דגים ולאחסון דגים שדגו בים. בברכות רדודות נהגו גם לאדות מי-ים כדי להפיק מהם מלח, או לגדל בהן ארגמונים (חלזונות-ים), שמהם הפיקו את צבע הארגמן.

אנדרטת יד לי"ד

בתקופת המנדט עברו שני גשרים מעל ערוץ נחל כזיב, סמוך לכפר א-זיב. ב"ליל הגשרים", הלילה שבין 16-17 ביוני 1946, יצאה יחידה של הפלמ"ח לפוצץ את גשרי הכביש ואת מסילת הברזל, כדי לחבל בתנועת הצבא הבריטי. הכוח הלוחם התגלה על-ידי הבריטים לפני שהגיע ליעדו, ועל-כן נערכה ההסתערות תחת אש. במהלך ההסתערות נהרג יחיעם וייץ, מפקד המבצע. בעת פיצוץ הגשר נהרגו עוד 13 מלוחמי היחידה. בתום הפעולה הועברו הפצועים לקיבוץ מצובה, ושאר הלוחמים התפזרו בטרם החלו הבריטים לחפש אחריהם. גם הפצועים נאלצו להסתתר והם הוצאו מהקיבוץ, מחשש שייתפסו, והועברו לחניתה, שם הוסתרו ב"מערת סולם".

לזכר 14 הרוגי הפעולה הוקמה אנדרטה (יד לי"ד) סמוך לגדה הצפונית של נחל כזיב, ממזרח לכביש. האנדרטה נמצאת בתחום גן לאומי אכזיב, מחוץ לגדרות האתר, והביקור במקום אינו כרוך בתשלום. יוצר האנדרטה הוא האמן יחיאל שמי, איש קיבוץ כברי. לרגלי האנדרטה חצובה בסלע הכורכר גת עתיקה.

הערה: אין להתבלבל בין יד לי"ד לבין פסל המתכת שפיסל יחיאל שמי המוצב סמוך לים, מצפון לנחל כזיב (ממערב לכביש).

שמורת טבע ים ראש הנקרה

תחום השמורה: שמורת טבע ים ראש הנקרה משתרעת על רצועת ים שאורכה כ-5 קילומטרים ורוחבה כ-1.2 קילומטרים, בין קו הגבול הבינלאומי עם לבנון ועד לשפך נחל כזיב. גבולה המזרחי הוא קו החוף. בתחומה שלושה איים: תכלת, שחף ונחליאלי. עומק המים בשמורה, בקטע שבין החוף לאיים, אינו עולה על 15 מטרים. מערבה מהאיים מתעמק הים בבת אחת לעומק 40 מטרים.

חי: מגוון בתי-הגידול כאן יוצר עולם חי מיוחד. שרידי רכס הכורכר עברו בליה על-ידי גלי הים, ונותרו טבלאות גידול (מעין "שולחנות" שטוחים). על הטבלאות נבנית שונית הצינוריתיים, בית גידול ייחודי למזרח הים התיכון, בו מתקיים עולם חי מופלא ומסתורי. אפשר לראות כאן רכיכות, **שושנות ים**, קיפודי ים ומתחת לאבנים **תמנונים** קטנים ו**כוכבי ים**.

בעלי חיים אחדים קובעים את ביתם בתוך הסלעים ממש. יש **צדפות** שקודחות בסלע בעזרת חומצות שהן מפרישות. גופן אינו נפגע מכך, משום שקשתותיהן, העשויות סידן, עטופות בחומר מיוחד הקרוי "קונכיולין", העמיד לחומצות הללו.

אזור נופש

מן המידע החלקי המצוי בידינו עולה שקיים מגוון מיני דגים גבוה ביותר בבתי הגידול החופיים בשמורה. כך למשל נדגמו במפרץ רדוד וקטן, בסמוך למערות, כ-40 מינים של דגים - עושר שאין לו מתחרה בחוף הים-תיכוני שלנו. בתוך הנקרות מתקיימים מיני אלמוגים החיים בחשכה מוחלטת, בהם כאלה הקיימים רק כאן. מחוץ לנקרות חיים מינים נפוצים יותר של אלמוגים. בעומק המים נראים לעתים נדירות יונקים ימיים, רובם מסדרת הלווייתנאים. הנפוצים בהם: **דולפין מצוי** - בעל-חיים חברותי, הקל לזיהוי על-פי פס שחור שנמשך מהחרטום לעבר העיניים והמצח, אורכו עד 2.60 מטרים; **סטנלה מפוספסת** - דולפין שאורכו עד 2.10 מטרים, בעל כתמים מרובים, אפורים בחלק הכהה, ולבנים בחלקו הבהיר; דולפינן ים-תיכוני - ישנה להקה החיה במרחק 6 קילומטרים מהחוף, בין ראס אל-בייאדה שבלבנון לבין עכו.

צומח: בשמורה נערך מחקר על מיני האצות במטרה להקים תחנת ניטור ארוכת טווח. מעקב כזה אחר מיני האצות שבמים יכול להבחין לעתים בהיעלמותם של מינים רגישים לזיהום ובעליית תפוצתם של מינים העמידים יחסית לזיהום. האצות הנפוצות הן קלדופורה - אצה ירוקה, חלקלקה מאוד, הנמצאת בדרך כלל בחלק העליון של טבלאות הגידול; אינפנאה - אצה המשמשת את הדייגים כפיתיון לדגים צמחוניים; בחודשי האביב נפלטת לחוף בכמויות גדולות אצה אדומה בשם ספטוגולוסום.

שמורת טבע חוף ראש הנקרה

תחום השמורה: שמורת טבע חוף ראש הנקרה היא שמורה צרה, באורך של כ -1.6 קילומטרים, וכוללת בתחומה רצועת חוף ברוחב כ-100 מטרים. גבולה המזרחי של השמורה הוא קו מסילת הברזל. השמורה קטועה במרכזה בחוף בצת - חוף רחצה מאושר שאורכו כ-750 מטרים. השמורה מוכרזת, ומשתרעת על פני שטח של כ-230 דונם.

חי: בחופים החוליים של השמורה מטילות בקיץ נקבות של שני מיני צבי-ים את ביציהן: צב-ים חום וצב-ים ירוק. צבי הים הם זוחלים ענקיים, שמשקלם עשוי לעלות על 100 קילוגרמים. הם שחיינים מצוינים ומסוגלים לצלול לפרקי זמן ארוכים. אלא ששלב קריטי בחייהם חופן בחובו סכנה איומה: הנקבות מטילות את ביציהן בחופים חוליים, והן תמיד שבות לחופים שבהן בקעו בעצמן. בעבר נראו בחופי ישראל אלפי נקבות של צבי-ים, אך ציד אכזרי, איסוף הביצים למאכל והרס אתרי הקינון, עשה אותם נדירים. צבי-הים נפגעים גם מדיג ומבליעת שקיות ניילון שצפות במים, שאותן צבי-הים מנסים לאכול בחושבן בטעות למדוזות. בחופי שמורת טבע חוף ראש הנקרה מתגלים מדי שנה בשנה קנים ספורים, בדרך כלל של צב-ים חום, הנפוץ יותר (בקיץ שנת 2000 נמצאו בחופי השמורה 18 קנים של צב-ים חום). פקחי רשות הטבע והגנים מעתיקים את הביצים לחוות קינון מגודרת בחוף בצת, כדי לשמור עליהן מרמיסה ומטריפה. כמו כן חוות הקינון מונעת מהצבונים שבקעו ללכת אל האורות בחוף במקום אל הים. כמובן שהצבונים הבוקעים בחוות הקינון משוחררים חזרה לים. השמורה מקיימת מגוון של מיני בעלי-חיים נוספים, לדוגמה: שועל מצוי ומכרסמים (מריון וגרביל החולות); סרטן החולות (נפוץ מאוד); מבין העופות נזכיר את השחפים למיניהם, המעופפים בקרבת החוף, ואת החופמים למיניהם, הניזונים מבעלי-חיים בקו החוף ממש.

צומח: בחוף הים שוררים תנאים קיצוניים כתוצאה מהשפעת הרסס המלוח. רק צמחים עמידים לרסס המלוח מצליחים להתקיים כאן. בסלעי הכורכר, בחזית הפונה לים, בולטים הצמחים: **קריתמון ימי** - צמח בשרני ממשפחת הסוככיים, הפורח בצהוב; **עדעד יווני** - צמח עדין, בעל פרחים סגולים, הצומח בישראל רק בחוף אכזיב. באזורים החוליים הסמוכים לים בולטים הצמחים: **לפופית החוף** - צמח בעל גבעולים שרועים וארוכים כחבלים, עלים בצבע ירוק מבריק, ופרחים צהובים גדולים; **לוטוס מכסיף** - שיח קטנטן בעל עלים שעירים ופריחה פרפרנית צהובה; **חבצלת החוף** - צמח בעל פרחים גדולים ולבנים, הפורחים בחודש אוגוסט ומפיצים לקראת ערב ריח משכר; **קורנית מקורקפת** - שיחים קטנים, בעלי פריחה סגולה שופעת ועלים ריחניים מאוד. הקורנית גדלה על סלעי כורכר המרוחקים מעט מהים. עוד צומחים בתחום השפעת הרסס: **עדעד כחול** ומינים נדירים של צמחים, כגון: **לפופית אפריקאית, סיסן זוני** ו**שיכרון לבן**. רבים מצמחי החוף פורחים בקיץ, שבו משטר הרוחות קבוע ויציב, דבר המאפשר לחרקים לבקר בפרחים וכך להאביק אותם. בחולות הרחוקים מהשפעת הרסס המלוח צומחים שיחים, כגון: **רותם המדבר** - שיח גדול הפורח בפברואר בלבן, בעל ענפים שרביטיים ירוקים, חסר עלים כמעט כל השנה; **אלת המסטיק** - שיח ים-תיכוני אופייני, ש"גלש" מההרים והסתגל לחולות החוף. מעניינת גם הימצאותו של פרט בודד של **עץ השמן-המכסיף** - עץ קטן בעל ענפים חומים ועלים שצדם התחתון מכסיף, הצומח סמוך לגדר של חוף הרחצה אכזיב. אפשר שמדובר בפליט תרבות. לשמורת טבע חוף ראש הנקרה חשיבות רבה, מכיוון שהיא מקיימת שני בתי-גידול חופיים שונים באופיים: "חוף חולי" ו"חוף סלעי". כל בית-גידול מקיים אוכלוסיות של בעלי-חיים וצמחים האופייניות לו. השמורה מהווה גם עורף חשוב לשמורת טבע ים ראש הנקרה.

טבלאות גידול - חוף אכזיב

שמורת טבע איי חוף ראש הנקרה

תחום השמורה: בשמורה שלושה איים - נחליאלי, שחף ואי אכזיב (הנמצא מול חופי גן לאומי אכזיב). השמורה כוללת את האיים עצמם ורצועת מים צרה סביבם. האיים נחליאלי ושחף נמצאים בתחום שמורת טבע ים ראש הנקרה; ואי אכזיב נמצא בתחום שמורת טבע ים אכזיב.

חי: האיים הם מקום מקלט בטוח לכמה מינים של עופות, שנוהגים לקנן בהם. על איי ראש הנקרה ישנה מושבת קינון של **שחפית ים**, ובה כמה מאות פרטים. עונת הקינון נמשכת מאמצע אפריל עד אמצע ספטמבר. באיים דוגרים גם זוגות בודדים של **שחף כספי**. באי נחליאלי קינן בעבר ה**נחליאלי הצהוב** וממנו נגזר שמו של האי. בחורף שוכנות באי שחף ובאי נחליאלי מושבות של **קורמורן גדול** (כ-2,500 עד 3,000 פריטים). עד שהוכרזו כשמורת טבע, שימשו האיים את חיל האוויר כמטרות ירי. כיום מוטלות על צה"ל מגבלות טיסה וריחוף מעל לאיים.

צומח: באיים צמחייה העמידה לא רק לתנאי מליחות האוויר, אלא גם למליחות הקרקע. בין הצמחים הללו: אוכם חופי, **אוכם ארץ-ישראלי, ערר כרתי ומלחית אשלגנית**.

טיול בחוף הצפוני מראש הנקרה לגן לאומי אכזיב

אורך המסלול המלא: חמישה קילומטרים. ניתן לבצע חלק מהמסלול ולקצרו (היעזרו במפה).

אופי המסלול: הליכה נוחה, רובה בטיילת סלולה המקבילה לחוף הים.

גישה ברכב (ארבע דרכי גישה): ליד כפר הנופש ראש הנקרה; הדרך לחוף בצת, העוברת דרך חניון לימן; שתי כניסות דרומיות - מול אכסניית הנוער יד לי"ד, ומגן לאומי אכזיב.

תחבורה: ניתן לחזור מתל אכזיב לראש הנקרה ב"רכבת הקטנה" של קיבוץ ראש הנקרה. הרכבת נוסעת מראש הנקרה לגן לאומי אכזיב. יש לברר מראש, באתר ראש הנקרה, את שעות היציאה של הרכבת.

נתחיל ברחבת החניה של אתר ראש הנקרה. לאחר תצפית על החוף הצפוני נצעד לתחנת האוטובוס. מכאן יורד השביל במדרון רכס הסולם אל החוף. זהו שביל קדום, שבו עברו בעבר שיירות הגמלים שחצו את רכס הסולם מצפון. השביל יורד ברכס הכורכר בין שיחי אלות מסטיק מוכות רוח ים, וממשיך בגרם מדרגות אל דרך העפר, ששימשה בעבר את הרכבת מחיפה ללבנון. עתה יש לצעוד צפונה כ-100 מטרים, ולעלות בגרם מדרגות המטפס אל רכס הכורכר (מי שמעוניין, יכול להמשיך תחילה לצוק הלבן של רכס הסולם ואחר-כך לחזור למדרגות). יש סיכוי לפגוש בדרך שפני סלע ובזים מצויים, המקננים ברכס. השביל עובר בשולי מפרץ יפהפה ברכס הכורכר, וממשיך דרומה ל"מצפור הגת" - מצפור המשקיף על רכס הסולם ועל החוף. במרכז רחבת המצפור נמצאים שרידי גת עתיקה. במקום ספסלים וברזי מים לשתייה. נקודת תצפית נוספת - "מצפור בצת" - נמצאת מעט הלאה משם. אנו קרובים ממש לחוף בצת - חוף רחצה מוכרז ובו שירותי הצלה בעונת הרחצה. השביל חוצה את ערוץ נחל בצת, שיובליו העיליים מתחילים את דרכם באזור גבול הלבנון, כ-20 קילומטרים מזרחה מכאן. הטיילת ממשיכה דרומה עוד כשלושה קילומטרים, ובסופו של דבר חוצה את ערוצו של נחל כזיב - הנחל הארוך בגליל המערבי, המנקז את אזור הר מירון. מעברו השני של הנחל נמצא גן לאומי אכזיב, התחנה האחרונה במסלולנו.

